

УДК 336.71 (477)

DOI: 10.31891/2307-5740-2018-266-1-79-86

ОЛІЙНИК А. В.

Хмельницький національний університет

ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Проаналізовано основні показники діяльності банків на ринку кредитування. Встановлено, що банки працюють в умовах високих кредитних ризиків, результатом яких є значні обсяги непрацюючих кредитів у банківській системі України. Проведено оцінку фінансових передумов управління кредитним ризиком у банківській системі України. Визначено та обґрунтовано вплив фінансових та економічних передумов на ефективність управління кредитним ризиком банківських установ.

Ключові слова: банк, банківська система, кредит, кредитний портфель, непрацюючі кредити, кредитний ризик, управління кредитним ризиком, фінансово-економічні передумови управління кредитним ризиком, мінімізація кредитного ризику банку, резерви за активними операціями банків, рентабельність капіталу, рентабельність активів.

OLIINYK A.

Khmelnitskyi National University

ASSESSMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC OBJECTIVES OF CREDIT RISK MANAGEMENT IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Credit risk is an integral part of the bank's existence in the market of banking services. Therefore, credit risk is a special object of analysis and management for a bank, since income from banking activities is dependent on the effectiveness of credit risk management. Moreover, growing credit risk is transformed into the main source of bank risk in general. Therefore, the assessment of financial and economic preconditions for credit risk management in the banking system of Ukraine is gaining momentum in order to create an effective system for managing it. The article is to evaluate the financial and economic preconditions of credit risk in the banking system of Ukraine and determine their impact on the effectiveness of credit risk banks. The main indicators of banks' activity in the lending market are analysed. It is established that banks operate in conditions of high credit risks, resulting in significant volumes of non-performing loans in the banking system of Ukraine. The estimation of financial prerequisites of credit risk management in the banking system of Ukraine is conducted. The influence of financial and economic prerequisites on the efficiency of credit risk management of banking institutions is determined and grounded. The analysis of the current state of lending activity of Ukrainian banks makes it possible to highlight the following negative aspects that make it necessary to improve the system of credit risk management and to find ways to minimize them: the deterioration of the quality of loan portfolios of banking institutions, which is manifested in the growth of the share of non-performing loans; significant volumes of loans issued by banks are denominated in foreign currency, which, with a depreciation of the national currency, leads to an increase in the debt burden on borrowers and an increase in the level of credit risk; increase of credit risk in the banking system of Ukraine for transactions involving insiders.

Keywords: bank, banking system, credit, credit brief-case, Non-performing loan (NPL), credit risk, management a credit risk, financial pre-conditions of management a credit risk, minimization of credit risk of bank, backlogs on the active operations of banks, profitability of capital, ROA.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом діяльності вітчизняних банків є кредитні операції. Традиційно, саме кредитні операції приносять банкам найбільшу частку доходів. Проте, вони є найбільш ризикованими у банківській діяльності та можуть призвести як до великих прибутків, так і до значних фінансових збитків. Реалізація кредитного ризику в банківській діяльності пов'язана з ймовірністю втрат, настанням несприятливих подій під час здійснення кредитних операцій, що супроводжується неможливістю вчасно розрахуватись за кредитними зобов'язаннями, та як результатом виникненням непрацюючих кредитів.

Головним завданням системи управління кредитним ризиком банку є мінімізація кредитного ризику при одночасному отриманні достатніх прибутків з метою збереження коштів вкладників і підтримання фінансової стабільності банку. У той же час кредитний ризик є невід'ємною складовою процесу існування банку на ринку банківських послуг. Саме тому кредитний ризик є для банку особливим об'єктом аналізу та управління, оскільки дохід від банківської діяльності є залежним від ефективності управління кредитним ризиком. Більш того, зростаючий кредитний ризик трансформується у головне джерело банківського ризику загалом. Тому актуального значення набуває оцінка фінансово-економічних передумов управління кредитним ризиком у банківській системі України з метою створення ефективної системи управління ним.

Аналіз останніх джерел. Проблемні питання мінімізації кредитних ризиків ґрунтовно розглянуто у працях вітчизняних науковців і практиків, серед яких слід виділити дослідження Т. М. Болгар, В. Я. Вовк, І. С. Гуцала, В. В. Коваленко, Л. В. Кузнєцової, О. А. Криклій, О. В. Крухмаль, В. І. Міщенко, А. М. Мороза, Р. А. Слав'юка, О. В. Швець та інших. Особливо активно проблеми забезпечення нейтралізації кредитних ризиків досліджують спеціалісти Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Незважаючи на ґрунтовні дослідження процесу управління кредитним ризиком банку, багато питань ще потребують уточнення та додаткових досліджень, зокрема щодо створення ефективних систем

управління кредитним ризиком у банківській діяльності. Сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження щодо впливу фінансово-економічних передумов управління кредитним ризиком у банківській діяльності на ефективність систем управління кредитним ризиком банку. Це обумовлює необхідність проведення додаткових досліджень з метою оцінки фінансово-економічних передумов управління кредитним ризиком у банківській діяльності.

Тому **метою статті** є оцінка фінансово-економічних передумов управління кредитним ризиком у банківській системі України та визначення їх впливу на ефективність управління кредитним ризиком банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Як відомо банківський кредитний ризик виникає в ході здійснення активних операцій, які пов'язані з розміщенням залучених банком коштів шляхом їх надання в тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за відповідних умов. При цьому фінансовими наслідками реалізації кредитного ризику можуть бути фінансові втрати та втрачена вигода. Тому доцільно розглянути загальні тенденції функціонування банківської системи України та визначити фінансово-економічні передумови контролю та мінімізації кредитного ризику вітчизняних банків.

Слід зауважити, що банківська система України увійшла у 2017 рік з низкою невирішених проблем кризового періоду економіки 2014-2015 років, які мали негативний вплив на 2016-2017 роки діяльності. Кризовий період 2014-2015 років характеризується девальвацією гривні, спадом в економіці, недостатнім рівнем корпоративного управління. Саме все це зумовило реалізацію кредитних ризиків та погіршення якості кредитних портфелів вітчизняних банків. Ці зовнішні чинники негативно вплинули на рівень капіталізації великої кількості банків, що позначилося на їх фінансовому результаті діяльності. Так, станом на 01.01.2017 року збитки банківської системи України досягли рекордного значення 159,4 млрд грн, а рентабельність активів мала від'ємне значення (-12,6%). Характерно, що близько 80% з цієї суми (135,3 млрд грн) – це збитки найбільшого вітчизняного банку ПАТ КБ «Приватбанк» [1; 2].

Основні фінансові показники діяльності банківської системи України протягом 2008-2017 років наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Фінансові результати банків України за 2008-2017 рр. (складено за джерелами [1; 2])

Роки	Фінансові показники				
	Доходи, млрд грн.	Витрати, млрд грн.	Результат діяльності, млрд грн.	Рентабельність активів, %	Рентабельність капіталу, %
2008	122,6	115,3	7,3	1,03	8,51
2009	143,0	181,5	-38,5	-4,38	-32,52
2010	136,9	149,9	-13,0	-1,45	-10,19
2011	142,8	150,5	-7,7	-0,76	-5,27
2012	150,5	145,6	4,9	0,45	3,03
2013	168,9	167,5	1,4	0,12	0,81
2014	210,2	263,2	-52,0	-4,07	-30,46
2015	199,2	265,8	-66,6	-5,46	-51,91
2016	190,7	350,1	-159,4	-12,6	-116,74
2017	178,1	204,6	-26,5	-1,93	-15,84

Збиткова діяльність банківського сектору в 2014–2017 роках була обумовлена значними витратами на формування резервів за втратами від активних операцій. Витрати на формування резервів за активами були спричинені збільшенням обсягів непрацюючих кредитів в умовах глибокої економічної рецесії та девальвації, а також списанням цих кредитів за рахунок власного капіталу банків. Формування та використання цих резервів банками України визначається Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженим Постановою Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351 [3]. Відповідно до цього положення вітчизняні банки здійснюють оцінку ризику того, що виконання боржником зобов'язання проводитиметься з перевищенням строків, передбачених умовами договору, або в обсягах, менших, ніж передбачено договором, або взагалі не проводитиметься за всіма активними банківськими операціями та наданими банком фінансовими зобов'язаннями [3].

За результатами впливу аналізу обсягу зростання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків на фінансовий результат, нами встановлено, що простежується обернена залежність між зростанням обсягу формування резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків і рентабельністю їх активів. Як можна простежити на рисунку 1, основною причиною збитковості вітчизняного банківського сектору є надмірно високий обсяг непрацюючих активів у загальній структурі активів банків України.

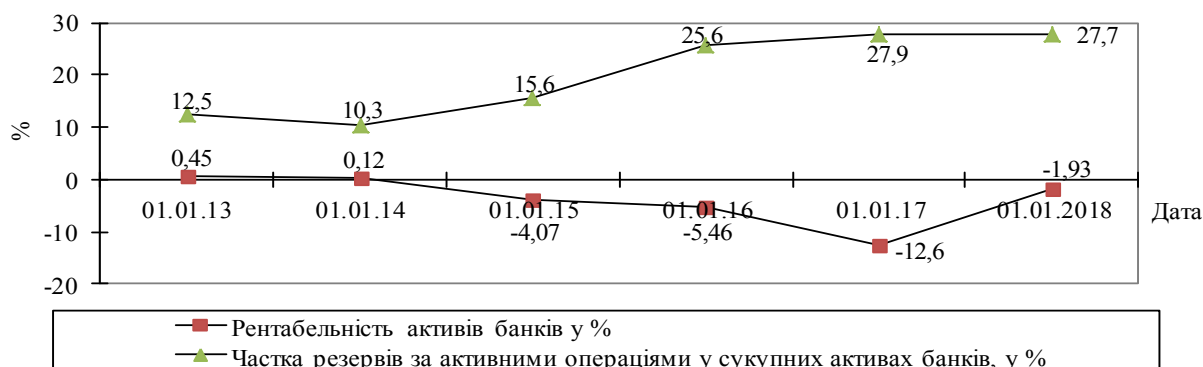

Рис. 1. Залежність між обсягом сформованих резервів та рентабельністю активів банків України за 2012–2017 роки (розраховано на основі [1])

Протягом 2014–2016 років простежується стійка тенденція до зниження рівня рентабельності активів вітчизняних банків, у той час як обсяги сформованих резервів мали тенденцію до зростання. Це є свідченням про погіршення ситуації та дестабілізації у банківській системі України. Лише у 2017 році відбулося збільшення прибутковості активів вітчизняних банків до рівня -1,93, ще від'ємного значення, зовсім несуттєвого зменшення частки резервів за активними операціями до рівня 27,8% (було у 2016 році 27,9%).

Ми вважаємо, що зростання обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями посилює навантаження на банки України та негативно впливає на їх ліквідність і платоспроможність. Це, в свою чергу, не може не впливати на процеси кредитування, а також створює передумови недовіри з боку вкладників та кредиторів банків.

Створення суттєвих резервів під знецінення кредитів та погіршення якості кредитних портфелів банків є однією з причин зменшення зростання власного капіталу та зниження його прибутковості (рис. 2).

Як показують статистичні дані, в банківській системі України простежується стійка тенденція до зростання частки та обсягу резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків. Так, їх частка у загальних активах вітчизняної банківської системи зросла із 5,23% у 2008 році до 27,8% у 2017 році (таблиця 2).

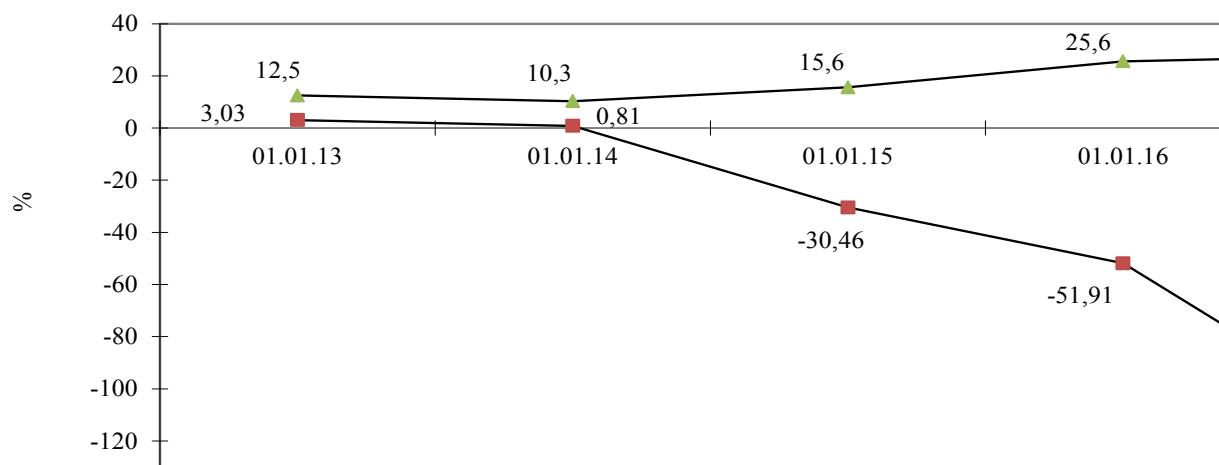

Рис. 2. Залежність між обсягом сформованих резервів та рентабельністю власного капіталу банків України за 2012–2017 роки (розраховано на основі [1])

На нашу думку, все це є свідченням неефективного управління кредитним ризиком вітчизняних банків. Зростаючі обсяги сформованих резервів за активними операціями свідчать про визнання банками можливих втрат за непрацюючими кредитами (NPL). Звичайно, використання заставного забезпечення зменшує обсяг сформованих резервів, однак як показує динаміка за 2014–2017 років, ефективність банківського контролю за рівнем кредитного ризику є недостатньою.

За результатами аналізу даних таблиці 2, бачимо, що протягом 2008–2010 років темпи зростання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків значно перевищували приріст банківських активів. У той же час звернемо увагу, що у 2012–2013 роках спостерігалася позитивна тенденція до зменшення обсягу резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків

внаслідок зменшення обсягу непрацюючих активів у портфелях банків. Перевищення темпів зростання резервів порівняно з темпами зростання активів банків мало місце, починаючи з 2014 року. Активи банків зменшилися на 10,3%, тоді як резерв для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями зріс більш як у 1,5 разу, що свідчить про суттєве погіршення стану якості активів банків, і як результат зростання кредитного ризику через неефективну систему управління ним (рис. 3).

Таблиця 2

Динаміка активів та сформованих резервів під активні операції банків України у 2008–2017 роках [1; 2]

Роки	Показники				
	Активи, млрд грн.	Темп зростання, %	Резерв за банківськими активами, млрд грн.	Темп зростання, %	Частка резервів у активах, %
2008	926,1	154,5	48,4	239,8	5,23
2009	880,3	95,6	122,4	252,9	13,91
2010	942,1	107,0	148,8	121,6	15,8
2011	1054,3	111,9	157,9	106,1	15,
2012	1127,2	107,0	141,3	90,0	12,5
2013	1278,1	113,4	131,3	92,9	10,3
2014	1316,9	103,0	204,9	156,1	15,6
2015	1254,4	95,3	321,3	156,8	25,6
2016	1256,3	100,2	484,4	150,8	27,9
2017	1333,8	106,2	511,1	105,5	27,8

Зростання обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків пов'язано з погіршенням якості активів банків та є наслідком зростання рівня ризиків кредитування для банківських установ.

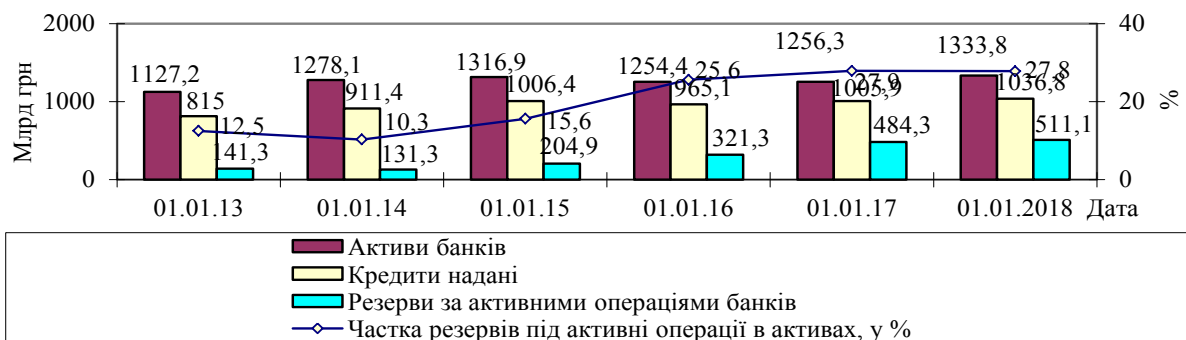

Рис. 3. Динаміка формування банками України резервів на покриття ризиків за активними операціями за 2012–2017 роки (складено за [1; 2])

Особливо відчутним для банків було зростання резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями у 2016 році. Так, станом на 01.01.2017 року резерви зросли до обсягу 484,3 млрд грн, що на 163 млрд грн більше ніж у 2015 році. При цьому частка резервів для відшкодування втрат за активними операціями збільшилася на 4,1% (з 25,8% у 2016 році до 27,9% у 2017 році). Обсяг резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків мав тенденцію до зростання і у 2017 році. Так, станом на 01.01.2018 року резерви зросли до обсягу 511,1 млрд грн, що на 26,8 млрд грн більше ніж у 2016 році. При цьому частка резервів для відшкодування втрат за активними операціями банків не суттєво зменшилася на 0,1% (з 27,9% у 2016 році до 27,8% у 2017 році) [1; 2].

Нами встановлено, що протягом тривалого часу банки України проводять агресивну політику на ринку кредитування, адже частка кредитів в активах банків перевищує від 50% до 80% робочих активів (таблиця 3). Зауважимо, що агресивна політика банку на ринку характеризується максимізацією доходу від кредитних операцій банку, але водночас і великим кредитним ризиком.

Результатом довготривалої агресивної політики вітчизняних банків на ринку кредитування стало зростання непрацюючих кредитів. За даними таблиці 3, можна констатувати той факт, що зростання обсягів непрацюючих кредитів має різкі зміни у період 2009–2010 років під час фінансової кризи та з 2014 по 2017 р.

У 2009 році обсяг недіючих кредитів зріс у двічі та сягав 18,2 млрд грн, а в 2010 році він сягнув 70,2 млрд грн з темпом зростання 385,5%. Стрімке збільшення частки недіючих кредитів у кредитному портфелі банків у 2014–2015 роках зумовлене високою економіко-політичною нестабільністю, у тому числі девальвацією національної валюти, що значно вплинуло на платоспроможність позичальників банку. Із

початку року обсяг недіючих кредитів відносно минулого року збільшився майже на 200% та дорівнював 135,9 млрд грн упродовж року, на 01.01.2016 проблемна заборгованість зросла до 213,3 млрд грн [4].

Таблиця 3

Динаміка показників якості кредитних портфелів банків України протягом 2008–2017 років [1; 2]

Роки	Показники					
	Активи, млрд грн.	Кредити надані, млрд грн.	Темп зростання кредитів, %	Частка кредитів в активах, %	Частка недіючих кредитів, %	Резерви за активними операціями, млрд грн.
2008	926,1	792,2	163,2	85,5	2,3	48,4
2009	880,3	747,4	94,3	84,9	9,4	122,4
2010	942,1	755,0	101,0	80,1	11,2	148,8
2011	1054,3	825,3	109,3	78,3	9,6	157,9
2012	1127,2	815,3	98,8	73,3	8,9	141,3
2013	1278,1	911,4	111,8	71,3	7,7	131,3
2014	1316,9	1006,4	110,4	76,4	13,5	204,9
2015	1254,4	965,1	95,9	76,8	22,1	321,3
2016	1256,3	1005,9	104,2	80,1	53,9	484,3
2017	1333,8	1042,8	103,7	78,0	54,5	511,1

Обсяг непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків є головним показником його якості, однак постає проблема його адекватної кількісної оцінки. Згідно з даними НБУ, станом на 01.01.2017 року обсяг непрацюючих кредитів порівняно з попереднім роком виріс на 330 млрд грн – з 212 млрд грн до 542 млрд грн, а частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі досягла 53,9% (рисунком 4).

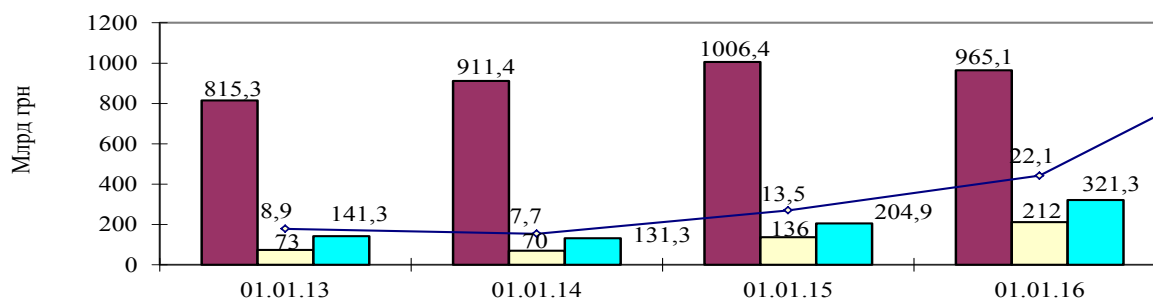

Рис. 4. Динаміка показників якості кредитного портфеля банків України за 2012–2017 роки (складено за [1; 2])

Отже, суттєве збільшення частки непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків зумовлює значні відрахування в резерви на покриття втрат за кредитними операціями. Чим більші суми відрахування в резерви під кредитні ризики водночас зі зростанням витрати банків на адміністрування проблемних кредитів, тим менш ефективно використовується банківський капітал і відповідно падає прибутковість капіталу та активів банків.

Таким чином, в умовах несприятливого макроекономічного клімату в країні, недоліки функціонування ризик-менеджменту вітчизняних банків призвели до погіршення якості їх кредитних портфелів. Стрімке зростання обсягу сформованих банками України резервів за активними операціями з 141,3 млрд грн у 2012 році до 511,1 млрд грн станом на 1 січня 2018 року (темп зростання склав 365,9%) та частки непрацюючих кредитів є тому підтвердженням.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що за аналізований період частка негативно класифікованих кредитів у загальній сумі наданих банками кредитів коливалася в межах від 2,3% (станом на 01.01.2009 р.) до 54,5 % (за станом на 01.01.2018 р.) і залишається значною дотепер (згідно з новою методологією Національного банку України). Тенденція до зменшення показника, що простежувалася протягом періоду 2010–2013 (рівень простроченої заборгованості на початок 2014 року склав 7,7% проти 13,5% станом на 01.01.2015 р.), була результатом очищення кредитних портфелів від проблемної заборгованості внаслідок її списання, чому сприяло прийняття НБУ постанови щодо відшкодування банками безнадійної заборгованості за рахунок резерву. Стимуванню зростання проблемної заборгованості сприяло посилення вимог до позичальників, а також посилення банками роботи з оцінки ризиків [5, с. 92].

Негативна тенденція до збільшення обсягів простроченої заборгованості за кредитами установ банківського сектору України відновилась знову у 2014 році. Причиною даної ситуації стало зростання після

з лютого 2014 року курсу іноземних валют до національної валюти України. Так, протягом 10 місяців 2014 року відбулося зростання курсу долара до гривні з 8,20 до 12,80 (курс купівлі) та з 8,25 до 13,00 (курс продажу) та зростання курсу євро до гривні з 11,19 до 16,35 (курс купівлі) та з 11,46 до 17,05 (курс продажу) [5].

Значні обсяги виданих банками кредитів деноміновані в іноземній валюті – станом на 01.10.2014 р. частка валютних кредитів в кредитному портфелі становила 40,94%. При цьому, близько 1/5 валютних кредитів були надані населенню (в т.ч. значна частка валютних кредитів була надана ще в 2008-2009 роках на придбання і будівництво нерухомості). Як наслідок, фактично відбулося посилення боргового навантаження на позичальників-фізичних осіб, які стали надзвичайно вразливими до валютних ризиків. Це, в свою чергу, не могло не вплинути на зростання рівня простроченої заборгованості за іпотечними кредитами фізичних осіб [5].

Тому, можна стверджувати, що ключові кредитні ризики банківської системи України зосереджені у кредитах, наданих фізичним особам у іноземній валюті. Значний приріст недіючих кредитів за аналізований період зумовив значні збитки в перспективі та актуалізує необхідність пошуку ефективних методів управління кредитними ризиками вітчизняних банків.

Для виявлення загальних фінансово-економічних тенденцій та чинників зміни якості банківських активів у контексті динаміки кредитного ризику проведемо ретроспективний аналіз розвитку кредитної активності банків України в розрізі кредитування юридичних осіб, адже основна частка в сукупному обсязі простроченої заборгованості припадає на заборгованість суб'єктів господарювання, що пояснюється більшими обсягами їх кредитування.

Повна інформація про рівень простроченої заборгованості у різних галузях економіки та динаміка її зміни надані в таблиці 4.

Таблиця 4

Динаміка частки простроченої заборгованості за галузями економіки України [6]

Вид економічної діяльності	Показники по роках, у %								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Сільське господарство	7,2	12,2	5,1	4,6	4,7	6,2	13,5	10,1	3,0
Добувна промисловість	2,7	7,4	0,8	0,9	1,3	3,1	15,6	29,5	2,8
Переробна промисловість	5,1	10,2	24,1	25,2	22,5	24,2	19,9	47,3	48,9
Будівництво	4,0	14,5	12,0	11,6	10,7	9,6	11,4	18,7	6,5
Торгівля	4,2	12,4	37,1	32,7	39,0	37,3	11,7	14,1	20,7
Транспорт і зв'язок	4,3	13,6	3,3	3,2	2,6	2,0	14,2	22,5	5,9
Операції із нерухомістю	1,7	10,1	14,9	18,2	15,0	8,6	10,7	8,1	6,2
Інше	1,7	6,0	2,8	3,7	4,2	8,9	8,3	18,4	6,0
Всього	4,1	11,3	14	9,51	8,58	8,87	13,5	22,8	23,6

За даними, таблиці 4, робимо висновок, що станом на 01.01.2017 року найвищий рівень простроченої заборгованості, згідно з даними НБУ, спостерігається у переробній промисловості (48,9%). На другому місці торгівля (20,7%), на третьому – будівництво (6,5%), на четвертому – операції з нерухомістю (6,2 %). На нашу думку, високий рівень проблемної заборгованості у цих галузях економіки є закономірним, оскільки саме дані галузі мають найбільшу залежність від кредитування.

В ході виникнення у банківських установ проблем із ліквідністю та заморожуванням кредитування, більшість суб'єктів господарювання не змогли нормально функціонувати внаслідок нестачі ресурсів. Особливо вагомо це мало вплив на будівельні компанії, які отримували фінансування не лише безпосередньо від банків, але і від інвесторів – фізичних осіб, які, в свою чергу, також використовували банківське кредитування для здійснення вкладень у будівництво житла. Тому на забудовників додатково вплинуло і призупинення програм кредитування населення: в умовах дефіциту коштів вони не змогли своєчасно здати будівельні об'єкти і повернути кредити.

Таким чином, під час здійснення процесу управління кредитним ризиком необхідним є врахування галузевих ризиків, які акумульовані у зазначених вище видах економічної діяльності.

Беручи до уваги зовнішній чинник, вважаємо, що важлива роль при оцінці рівня кредитного ризику належить нормативам кредитного ризику НБУ, які мають на меті не допустити надмірну його концентрацію в конкретному банку. Економічні нормативи НБУ є основою системи лімітів, які встановлюються для обмеження та мінімізації кредитного ризику банків. За офіційними даними, упродовж 2008-2017 років простежується дотримання банківськими установами України майже усіх нормативів кредитного ризику (таблиця 5).

Як показує, проведений аналіз виконання банками України нормативів кредитного ризику, фактичні значення нормативів нижчі від оптимальних. Наприклад, станом на 01.01.2017 року норматив Н7 при оптимальному значенні не більше 25% становив 21,48%, а у 2017 році зменшився до 20,29%; норматив Н8 при нормативному значенні 800% становив 308,27%, а у 2017 році зменшився до 208,31%. Проте, станом на 01.10.2015 року значення нормативу великих кредитних ризиків у банківській системі України зросло до 819,95% і перевищило встановлений НБУ граничний максимум на рівні 8-кратного розміру регулятивного капіталу банку.

Таблиця 5

Аналіз виконання банками України нормативів кредитного ризику (складено за джерелом [1])

Роки	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) (не більше 25%)	Норматив великих кредитних ризиків (Н8) (не більше 8-кратного розміру РК)	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) (не більше 5%)	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) (не більше 25%)	Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) (не більше 30%)
2008	23,04	187,38	1,66	-	5,76
2009	21,56	169,21	0,93	-	3,31
2010	21,04	161,2	0,81	-	2,25
2011	20,76	164,46	0,57	-	2,51
2012	22,10	172,91	0,37	-	2,41
2013	22,33	172,05	0,36	-	1,63
2014	22,01	250,04	0,13	-	1,37
2015	22,78	364,14	-	31,19	-
2016	21,48	308,27	-	36,72	-
2017	20,29	208,31	-	17,89	-

Особливу увагу необхідно звернути на нормативи кредитування інсайдерів (споріднених з банком осіб). Якщо до 2015 року фактичні значення нормативів Н9 та Н10 були досить низкими та перебували у межах нормативного значення (не більше 5% та не більше 30% відповідно), то з внесенням Національним банком України відповідно до Постанови від 08.06.2015 № 361 «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами, у банківській системі виявилось порушення дотримання вимог. Норматив Н9 визначається як співвідношення сукупної суми всіх вимог банку до пов'язаних з банком осіб та суми всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо пов'язаних з банком осіб, до регулятивного капіталу банку [7].

При оптимальному значенні показника не більше 25% норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами становив у 2016 році 36,7 % (у 2015 році – 31,19%), що свідчить про підвищення кредитного ризику в банківській системі України за цим напрямом. Слід зауважити, що у 2017 році даний норматив був дотриманий вітчизняними банками і його значення становило 17,89%.

Очевидно, що зростання розміру кредитного ризику за операціями з інсайдерами у вітчизняній банківській системі відбувалося внаслідок неправомірних дій менеджерів та власників банку. З метою посилення відповідальності вищезазначених осіб 2 березня 2015 року Верховна Рада України схвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» [8]. Основну увагу приділено поняттю «пов'язані з банком особи», яких законодавством визначено через перелік осіб і ознак пов'язаності (ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [9]. Згідно з Законом перелік пов'язаних із банком осіб значно розширений, і тепер до пов'язаних із банком осіб належать не лише особи, які мають істотну участь у банку, а і суб'єкти, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю.

Висновки. Отже, проведений аналіз сучасного стану кредитної діяльності банків України дозволяє виділити такі негативні аспекти, що зумовлюють необхідність удосконалення системи управління кредитними ризиками та пошуку шляхів їх мінімізації:

- погіршення якості кредитних портфелів банківських установ, що виявляється у зростанні частки непрацюючих кредитів;
- значні обсяги виданих банками кредитів деноміновані в іноземній валюті, що при знеціненні національної грошової одиниці призводить до посилення боргового навантаження на позичальників та зростання рівня кредитного ризику;
- підвищення кредитного ризику в банківській системі України за операціями з пов'язаними з інсайдерами.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що рівень кредитного ризику вітчизняної банківської системи є надзвичайно високим та негативно впливає на фінансову стабільність функціонування банків. У таких умовах виникає об'єктивна необхідність удосконалення системи управління кредитними ризиками не лише на мікрорівні, але й на макрорівні, оскільки реалізація кредитного ризику має системний характер, її неможливо забезпечити в межах окремого банку. Тому необхідність підвищення ефективності системи управління кредитними ризиками та їх мінімізації обумовлює участь органів державної влади у реалізації цього процесу.

Таким чином, ефективність управління кредитним ризиком банку залежить від скорочення ймовірності його виникнення. З іншого боку, цілком уникнути кредитного ризику неможливо, адже надмірна обережність та уникнення кредитних операцій, у свою чергу, веде до ризику невикористаних можливостей і втрати доходів банку. Тому мінімізація кредитного ризику не завжди передбачає власне його уникнення, оскільки ризик безпосередньо пов'язаний із дохідністю.

Вважаємо, що з позицій обґрунтування шляхів мінімізації кредитного ризику банку слід орієнтуватися на такі інструменти та методи, які дозволяють розподілити, локалізувати, компенсувати чи передати кредитний ризик. Проведені аналітичні дослідження рівня кредитного ризику також вказують на те, що в сучасних умовах його мінімізація повинна бути зосереджена на зменшенні обсягу можливих втрат від його реалізації.

Література

1. Статистика. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
2. Статистика. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.
3. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : постанова Правління Національного банку України 30.06.2016 № 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>
4. Швець О. В. Статистична оцінка якості контролю кредитного ризику банків України [Електронний ресурс] / О. В. Швець // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 11. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/>
5. Управління якістю активів у банках : монографія / кол. авт. ; за заг. ред. Р. А. Слав'юка. – К. : УБС НБУ, 2013. – 198 с.
6. Діяльність банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації : [монографія] / за ред. Л. В. Кузнецової. – Одеса : ONEU, 2015. – 289 с.
7. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 (поточна редакція від 21.12.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб : закон України від 02.03.2015 № 218-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/218-19/paran64#n64>
9. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III зі змінами і доп. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

References

1. Statystyka. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Ofitsiyniy sait NBU. – Rezhym dostupu : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
2. Statystyka. Dani finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Ofitsiyniy sait NBU. – Rezhym dostupu : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.
3. Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy : postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy 30.06.2016 № 351 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>
4. Shvets O. V. Statystychna otsinka yakosti kontroliu kredytnoho ryzyku bankiv Ukrainy [Elektronnyi resurs] / O. V. Shvets // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2016. – Vyp. 11. – Rezhym dostupu : <http://global-national.in.ua/>
5. Upravlinnia yakistiu aktyviv u bankakh : monohrafiia / kol. avt. ; za zah. red. R. A. Slaviuka. – K. : UBS NBU, 2013. – 198 s.
6. Diialnist bankiv na kredytnomu rynku v umovakh asymetrii informatsii : [monohrafiia] / za red. L. V. Kuznietsovoi. – Odessa : ONEU, 2015. – 289 s.
7. Instrukttsiia pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini : zatverdzhena Postanovoio Pravlinnia NBU vid 28.08.2001 r. № 368 (potochna redaktsiia vid 21.12.2015 r.) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidpovidalnosti poviazanykh iz bankom osob : zakon Ukrainy vid 02.03.2015 № 218-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/218-19/paran64#n64>
9. Pro banky i bankivsku diialnist [Elektronnyi resurs] : zakon Ukrainy vid 07.12.2000 r. № 2121-III zi zminamy i dop. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>Надіслана/Written: 23.02.2019

Рецензія/Peer review : 13.01.2019

Надрукована/Printed : 05.02.2019
Рецензент: д. е. н., проф. Хрущ Н. А.